

KUR'AN'IN AHİRET TANIMLARI VE BAĞLAM ANALİZLERİ
DEFINITIONS OF THE QUR'AN ABOUT THE HEREAFTER AND CONTEXT ANALYSIS

Fikret GEDİKLİ*

Öz

Bu makale, Kur'an'ın merkezi konuma sahip konularından olan ahiretin, tanımlarındaki ana hususları ortaya koymayı ve bu tanımların hangi bağlamlarda zikredildiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken tanımlardaki ortak temalar kategorize edilerek hangi bağlamlarda ne tür bir ilişki ile zikredildiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Gerek sosyal, gerekse dini alanda bireyin niyet ve davranışları ile bağlantılı olarak yapılan ahiret tanımları ve ilişkilendirme biçimleri üzerinde durulacaktır. Bununla beraber Kur'an'ın ahiret tanımlarında temel olarak vurguladığı hususlar, ahiretin vasfına ilişkin olarak yapılan tanımlar, yapılan tanımlarla, tanımların içeriğinin yer aldığı bağlamın ilişkisi ve ahiretin gerçek yaşamla ilişkisi ele alınacaktır. Bununla bağlantılı olarak ahlaki ilkelerle davranış arasındaki ilişki, bireyin irade ve eylemi ile tanımlardaki tehdit ve korku psikolojisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahiret, Mizan, Ayrım Günü (Yevmu'l Fasl), Şefaaf, Pişmanlık Günü.

Abstract

This article aims to present the main points of definition of hereafter which has central issue in the the Qur'an and context in which the definitions are mentioned. In doing so, common themes in definitions will be catered and tried to be revealed what kind of relationship in this context. It will be focus individual's intentions and behaviors in both social and religious, hereafter definitions made in connection with them and the types of associations. Howbeit, it will be handled what the Qur'an has emphasized in the definition of the Hereafter, definitions made about the qualification of life, the relationship between the definitions made and the context in which the contents of the definitions take place, relation between real life and afterlife. In connection with this, it will be focus on relationship between moral principles and behavior, with the will and action of the individual, threat and fear psychology in definitions.

Keywords: Hereafter, Balance, Day of Separation, Intercession, Regret Day.

GİRİŞ

İslam akidesinin üç ana unsurundan birisi olan ahiret, pek çok ayette kimi özellikleriyle (87/16;53/42;7/169;28/83;17/18,72); çalışmamıza konu olan yönüyle inceleyeceğimiz üzere pek çok ayette de Yüce Allah tarafından yapılan tanımlamalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle nüzül dönemi hadiselerine bağlı olarak anlatılan tarihi anlatımlar bağlamında ve tanımlarda ifade edilen benzer olayların zikrinde geçmektedir. Örneğin, Meryem suresinde Rabbinin elçisi olan Cebrail a.s'ın Hz. Meryem'e, tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderilmesiyle başlayan ve Hz. Meryem'in iffetsiz bir kadın olmadığı halde kendisinin nasıl çocuğu olacağına dair şaşkınlığı, ilerleyen süreçte halkın karşısına kucaklarında çocuğu ile çıkması neticesinde iyi bir aile bireyi olmasına karşın 'çirkin bir iş' yapmakla itham edilmesi, bunun üzerine beşikteki bebeğin, annesini itham edici sözleri reddiyle devam edip izah bulan anlatımda (Meryem, 19/19-38), Yüce Allah'ın insanlara bir mucize ve kendisinden bir rahmet olarak bunu takdir buyurduğu Meryem oğlu İsa hadisesi, hristiyan grupların ayrılığa düşmeleri bağlamında, Yüce Allah'ın büyük bir gün olarak tanımladığı günde yukarıda bahsi geçen hadiseyi yalan sayanların ve iştip anlamak istemeyenlerin (Meryem, 19/38) temsilcileri üzerinden yapılan zulme işaret buyurmuştur. Ancak yukarıda bahsi geçen hadise, muteakip ayette Yüce Allah'ın, Mekkeli müşriklerin gaflet içinde olup Hz. Muhammed'in dine davetine müspet cevap vermeyişlerinin, "pişmanlık günü" (Meryem, 19/38) olarak tanımladığı ahirette karşılıksız kalmayacağı hatırlatmasının hemen öncesinde zikretmesi, mahiyeti itibariyle her iki olayın birbiriyle bağlantılı olması dolayısıyla olduğunu ifade edebiliriz. O bağlantı ve/ya bağlam uyumu da, ilahî kaynaklı bilginin inkar edilmesidir. Dolayısıyla yapılan tanım, bağlamdan, ortaya konan eylemden ve onun muhtemel veya muhakkak sonuçlarından bağımsız değildir. Hatta denilebilir ki bu bağlamlarda yapılan her bir tanım bağımsız bir ahiret tanımını ifade etmekten çok, vuku bulan olayları, bireyler tarafından ortaya konan eylemin niteliğini ve vasfını ifade etmektedir. Bu durumun da şöyle bir çıkarsamayı zorunlu kıldığı söylenebilir: Kur'an-ı Kerim' deki ahiret tanımları, nüzül döneminde meydana gelen olaylardan, olaylarda rol alan bireylerin niyet, tutum ve davranışlarından bağımsız değildir.

* Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (f.gedikli@alparslan.edu.tr)

Dolayısıyla bu kapsamda çalışmada, Ahiret'in vasıfları, bireyin dünyada özgür iradesiyle belirlediği davranışları ve bunların sonuçlarının anlatıldığı tanımlar ile Ahiret'in genel özelliklerinin anlatıldığı tanımları ve bunların bağlam analizleri üzerinde durulacaktır.

a. Ahiretin Vasıfları Üzerinden Yapılan Tanımlar ve Bağlıları

Yüce Allah'ın peygamberini ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı gün olarak tanımladığı ahiret (et-Tahrim, 66/8) kavramı Sure'nin siyakında Hz. Peygamberin özel yaşamına ilişkin kimi örnekler ışığında mü'minlerin bireysel ve sosyal sorumluluklarına yönelik uyarıdan (et-Tahrim, 66/1-5) ve başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı çıkmayan, emredilene yerine getiren meleklerin olduğu, aynı zamanda yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten ailelerini korumalarını isteyen emirden (et-Tahrim, 66/6) sonra, peygamber eşi oldukları bilincinde olmayan dahası onların davalarına ihanet ettikleri için ahiret saadetini kaybeden iki kadın ile zalim birinin eşi olmasına karşın inancından ve Allah'a olan sadakatinden hiçbir şey kaybetmeyen, iffetini koruyan iki kadının davranışının örnek (et-Tahrim, 66/10-12) olarak gösterilmesinden önce zikredilmiştir. Dolayısıyla tanımda 'gün' ün iman edenlerin utandırılmayacağı gün olması şartının, bağlamdaki emre sadakatin tahtında gizli olduğunu söyleyebiliriz.

Her ne kadar peygamberlerin olmadığı durumlarda kimlerin şahit olarak getirileceğine dair farklı rivayetler olsa da (el-Kurtubi, 1408/1988; 10/146) ayetin beyanına göre şahidin olacağı muhakkak olan - zira tartışma konusu, şahit olacakların kimliklerine dairdir; şahitliğin bizzat kendisine değil - her ümmet için kendilerine karşı risalet ve tebliğ görevlerini ifa ettiklerine, kendilerini imana davet ettiklerine tanıklık yapmaları için peygamberlerinin çağırılacağı; Hz. Muhammed'in de muhatap olduğu ümmet için şahit olarak çağırılacağı" (el-Kurtubi, 1408/1988; 10/146) gün olarak tanımlanan ahiret, ayetin sonrasında "her ümmetten bir tanık getirileceği ve inkâr etmiş olanların hallerine ilişkin, ne mazeret sunmalarına izin verileceğinden ne de kendilerinden Allah'ın hoşnutluğunu kazanma yönünde bir çaba göstermeleri isteneceğinden, bir zorunluk olarak Allah'ın iradesine boyun eğeceklerinden "(Hâzin, Trz: III/93), sonrasında da Allah'ın adaleti yani insanların kendi aralarındaki hukuka riayet etmelerini ve hak sahibine hakkını vermede zulme asla meyletmemelerini emreden (en-Nesefi, 1984:II/229) ayetlerin öncesinde yer almaktadır. Sonuçta bağlam da, yani siyak sibak ilişkisi de tanımda yer alan Cenab-ı Hakkin emrinin, şahitler eşliğinde ve adaletin gereği olarak tecelli edecek olmasına işaret etmektedir.

Haktan yüz çevirip uzaklaşmak isteyen ve mal toplayıp üstüne oturanı kendine çağıran (el-Mearic, 70/17-18.) olarak tanımlanan ahiret, kıyametin belli safahatına ilişkin ayetlerin yer aldığı sûrenin başlangıcında, Allah katından gelecek olup hiç bir kuvvetin savamayacağı azaptan (el-Mearic, 70/1-3), onların bu azabın gerçekleşmesini uzak görmelerinden (el-Mearic, 70/6), günahkar kişinin hallerinden ve cehennem derileri kavurup soyan bir ateş olduğundan bahseden ayetlerin sonrasında (el-Mearic, 70/11-16); insanın pek tahammülsüz olan tabiatından, başına bir fenalık geldiğinde sızlanıp durmasından, kendisine bir nimet nasip olması durumunda ise kendisinden başkasını yararlandırmadığından (el-Mearic, 70/19-21) bahseden ayetlerden ise önce yer almaktadır. Dolayısıyla ayetin bağlamını ve ahiretin tanımını, Yüce Allah'ın emrine yüz çevirmenin ve sahip olunan servetin uygun miktarını Din'in gösterdiği kural doğrultusunda harcamamanın belirlediğini ifade edebiliriz.

Mekkeli müşriklerin inkarcı öncülerinden olan Velid b. Muğîre özelinde inkârcılar için hiç de kolay olmayan, zorlu bir gün olarak belirtilen ahiret tanımının (Taberi, 1968: XXIII/19) siyakında, ilgili şahsa Cenab-ı Hak tarafından geniş bir servet ve çokça evlat verildiğinden; pek çok nimetin de emrine amade kılındığından, peşi sıra bu şahsın Cenab-ı Hak' tan daha fazlasını vermesini beklediğinden, emirlerine karşı aşırı bir direnç gösterdiğinden ve bu sebeple de kendisinin meşakkatli bir azaba düşürüleceğinden ve asla rahat yüzü görmeyeceği ateşin en tesirli alanına sevk edileceğinden (Taberi, 1968: XXIII/21-22) bahsedilmektedir. Binaenaleyh, ayetin devamında anlatılan niteliği ve bağlamla olan ilişkisi sebebiyle 'gün'ün, 'zorlu bir gün' olarak tanımlandığını söyleyebiliriz.

Hiç kimsenin bir başkası adına bir şey ödeyemeyeceği; hiç kimseden herhangi bir şefaatin kabul edilmeyeceği ve fidyenin alınmayacağı; asla herhangi bir yardımın edilmeyeceği gün olarak ifadesini bulan (Bakara, 2/48) ahiret tanımının, peygamberlerinin kendilerine şefaate edeceklerini varsayarak Hz. Muhammed'in dine davetini kabul etmemede direnen Yahudilerin uyarıldığı bir ikazı içeren bu ayet (el-Vâhidî, 1991: I/104; er-Razi, Trz: 3/497), insanlara iyiliği emredip kendilerini bundan muaf gören Yahudi ulemasının tavrının ve Yüce Allah'ın İsrâiloğullarına verdiği nimetin hatırlanmasının gerekliliğini ifade eden ayetlerin sonrasında, Yahudileri Firavunun zulmünden kurtardığının hatırlatmasını ifade eden beyanların (el-Kurtubi, 1408/1988; I/365; İbn. Aşur, Trz: I/108,109) öncesinde zikredilmesi, böylesi iddialarının temelsiz olduğuyula yakından ilişkilidir. Bu arada ahirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin müminlerin bağışlaması için Allah katında niyazda bulunmaları anlamında bir terim olarak yerini alan

'şefa'at' (Alıcı, 2000: 38/411) konusunda Mu'tezile alimleri bu ve bunun içeriğine yakın âyetlere dayanarak âhirette günahkârlara şefa'at edilmesinin söz konusu olmayacağını, sadece sevaba layık olanlara mükâfatlarının arttırılması sâdedinde şefa'at edilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Ehl-i sünnet üleması ise yukarıda bahsi geçen her iki durum için de şefa'atin imkan dahilinde olduğunu, günahkâr kullara, peygamberler ve Allah katında değeri yüksek olan insanlar tarafından şefa'at edilebileceğini savunmuşlardır (Râzî, III, 494-495)¹. Şu kadar var ki, âhirette şefa'at mümkün olsa dahi, aynı zamanda şefa'atin mümkün olmayacağına dair Kur'an âyetlerinden yapılan te'villerin tutarlı veya tutarsız olmasından bağımsız olarak elde edilen çıkarsamaların varlığı, bireyin ahirette kurtuluşunun evvel emirde kendi çabası ile gerçekleşmesi gerektiğini beyan buyuran Kur'an'ın bu hususlara mütedâir emirlerinin titizlikle düşünülmesini gerektirir. Zira yukarıda bahsi geçen Yahudi alimlerin kendilerine şefa'at edileceğine dair beklenti ve inançları gibi olmasa dahi, en azından 'ittifakla' var olduğu ifade edilemeyen şefa'ate yönelik beklentinin, dinî ve ahlâkî alanda bazı zaafırları çağırıştırıcı hâllere ve durumlara müminleri de yönlendirmesinden endişe edilmelidir.

Benzer şekilde, kimsenin kimse namına bir şey yapamayacağı, hiç kimseden fidye alınmayacağı, kimseye şefa'atin yarar sağlamayacağı ve hiç kimsenin başka kesimden yardım göremeyeceği gün olarak tanımlanan kıyametin yani ahiretin başlangıç safahatının (el-Beydavî, 1/104) ifade edildiği âyet, Yüce Allah'ın İsrailoğullarına nimetler bahşettiği ifadesinden ve kendilerini cümle aleme üstün kıldığını bu bağlamda da hatırlatmasından (İbn. Kesir, 1388/1961: I/404) sonra; Hz. İbrahimle ilgili âyetlerin anlatılmasından (Bakara, 2/124-132) önce yer almaktadır. Dolayısıyla tanım, peygamberlerinin kendilerine şefa'at edeceklerini varsayarak (el-Vâhidî, 1991: I/104) aynı zamanda Hz. İbrâhîm'in soyundan gelmeyi ve kimi nimetlere mazhar olacaklarını bir ayrıcalık olarak değerlendirerek (et-Taberî, 1388/1968: II/97; İbn. Kesir, 1388/1961: I/443) bu sayede âhirette kurtuluşa ereceklerine dair bir zehâba kapılmalarını red makamında olduğu ifade edilebilir. Keza, Yüce Allah tarafından verilen rızıkların kendi yolunda harcanmasının gerekliliği vurgulanan, hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefa'atin olmadığı gün olarak tanımlanan kıyamet gününden önce olması gerektiğini ifade eden ahiret tanımına (Hâzin, Trz: I/188) ilişkin Derveze ise şu değeri lenmeyi yapmıştır. Âyet sûrenin bağlamından kopuk değildir. Hatta âyetin başına dönüldüğünde ve İsrailoğullarının hayatından bir kesit yansıtan bölümden önceki iki âyetin içerdiği savaş ve infaka ilişkin çağrı ile bir bağlantı kurulduğu da ifade edilebilir. Âyet, bir teşvik niteliğindedir ve geneldir; ancak farz olan zekatla birlikte, çeşitli uygulamaları bulunan gönüllü bağışları ve sadakaları da kapsamaktadır. "Size rızık olarak verdiklerimiz" ifadesi, infak edebilecek durumdaki kimselerin ellerinde bulunan malların, Allah'ın bahşettiği rızık olduğuna vurgu yapmaya müteveccihdir. Dolayısıyla böylesi kimseler, Allah'ın emirlerine uymakla ve Allah'ın kendilerine rızık olarak bahşettiği malların bir kısmını hayır olarak harcamakla yükümlüdürler. Kafirlerin zalim kimseler olarak ifade edilmesi ise, ahiretteki akibetleriyle ilgilidir; zira kafirlerin küfrü nefislerine zulmetmeleri dolayısıyladır. Bu ifadenin de Yüce Allah'ın cihad ve mâli harcamaya ilişkin çağırısı gereççelendirmeye dönük olması muhtemeldir (Derveze, 1383: 6/467).

Bir diğeri husus da, Kur'an'ın ahiret tanımlarıyla insanlığın ortak dramına ilişkin durumlara atıf yaparak, Dünyanın, süresi az bir geçimlik olduğu dolayısıyla kısa vadeli resme bakarak olası çıkarların azamileştirilmemesi, uzun vadeli resme bakarak dostun dosta yarar sağlayamayacağı (ed-Duhan, 44/41; el-Mearic, 70/10) alan için dini kuralların gösterdiği istikamette kişisel kazanımların artırılmasıdır. Bunu gerçekleştirilebilmenin imkanını ise, mutluluk ve refah endeksi yüksek olan ahiret yurduna takat ölçüsünde yatırımla olabilecek bir gayret olarak belirtir. Hiçbir babanın evlâdından fayda göremeyeceği, evlâdın da babasından hiçbir yarar sağlayamayacağı bir gün (Lokman, 31/33) olarak tanımlanan ahiretle "insanlara bir sesleniş; onları Kıyamet gününden korkmaya ve takvaya bir davet vardır; zira O gün, ne babanın çocuğunun, ne de çocuğun, babasının cezasını çekeceği gündür. İnsan, yaptığı amelinden sorumludur ve onunla meşgul olacaktır. İnsan, kendisine en yakını da olsa onunla ilgilenemeyecektir. Dolayısıyla Yüce Allah insanları, va'dinin gerçeki oluşu dolayısıyla kendilerini dünya hayatı ile aldatmamaları, şeytanın vesveselerini dinlememeleri yönünde uyarmaktadır. Devamında gelen âyet ise, Kıyamet'in bilgisinin Allah katında olduğunun bilgisini verir. Yağmuru yağdıran O'dur. Rahimlerde olanı bilen O'dur. Hiç kimse yarın ne yapacağını ne kazanacağını, nerede öleceğini bilemez. Sadece Allah her şeyi bilendir. İşlerin özünü, sevkini, idaresini ve sonuçlarını ancak O bilir. Her iki âyetin ruhu, yani hem ahiretin tanımının hem de onun devamında olan âyetlerin; hem kendi aralarında, hem de kendilerinden önceki âyetler arasında kuvvetli bir bağın olduğunu ima ve işâret eder. Sure'nin son âyetinin varlığı birinci âyetin içerdiği korkutma ve sakındırmayı desteklediğini ifade eder. Buna rağmen Sure'nin bu son iki âyetinin, hem kendi aralarında hem de kendilerinden önceki âyetleri arasında bir mütenasiplik söz konusudur. Bir diğeri deyişle her iki âyetinde

¹ Şefa'at hakkında geniş bilgi için bkz: er-Razi, Trz: 3/494-497; Yavuz, "Şefa'at", TDVA, 38/411-415.

kendilerinden önceki ayetlerle konu, şekil ve bağlam bakımından bağlantısı vardır. Her ikisi de, Sûre'nin genelini ve tartışma bölümlerini içeren sonucu bildirmekte, insanları sakındıran, insanları O'nun istediği gibi olmaya davet eden güçlü bir emri içermektedir (Derveze, 1383: IV/262-263).

Öte yandan, bütün insanların bir araya getirildiği, suçluların konuşmadığı, mazeret bildirmeleri için kendilerine izin verilmediği (el-Mürselat, 77/38,35,36) yer olarak anlatılan ahiret tanımının öncesinde, "ayırım günü"nden yani peygamberlerle kendilerini yalancılıkla itham edenlerin arasında hükmün verileceği, hak ile bâtılın ayırt edileceği yer olan ve kıyametin kopmasıyla başlayacak olan âhiret gününden bahsedilmektedir. Bununla beraber "Ayırım günü"nin Allah bildirmediği hiç kimsenin mahiyetini bilemeyeceği olağanüstü hüllere sahne olacağına; kıyameti ve âhireti yalan sayanların başlarına gelecek olan felâketin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Bu husus Sure'de çokça tekrarlanmaktadır. "Tanımda geçen "konuşamamaları" ifadesi ise, Din'i yalan sayanların özür dileyip kendilerini kurtarmaları için izin verilmeyecek olması sebebiyledir. Dolayısıyla 'kendileri için yarar sağlayacak bir delil ileri sürerek konuşamayacaklardır' diye de açıklanmıştır; çünkü herhangi bir fayda sağlamayacak sözler söyleyerek konuşan kimse, sanki hiç konuşmamış gibidir."(el-Kurtubî, 1408/1988: XIX/146-147) şeklindeki yorumlarda, tanım ve bağlam ilişkisine işaret olsa gerektir.

b. Kişilerin Vasıfları Üzerinden Yapılan Ahiret Tanımları ve Bağlamları

İnsanların bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkacakları; bu esnada gözlerine korku çökmüş ve perişan bir halde olacakları; başlarına gelecekleri konusunda uyarıldıkları günün O gün, yani Ahiret Günü olacağını ifade eden ayetin (Şevkânî, 1414: V/353) sibaında, Hz. Nûh'un kavmini gece gündüz hakka çağırması; ancak onların kibirlenmeleri; yerine göre açıktan yerine göre kapalı bir şekilde davet etmesi; bu çağırmasının onları kendisinden daha da uzaklaştırması; Yüce Allah'ın kavmine ihsan buyurduğu nimetleri hatırlatması; bütün bunlara rağmen kavminin kendisine müspet bir cevap vermemeleri; ve sonunda yeryüzünde hiçbir kâfiri sağ bırakmamasına yönelik niyazı; velhâsıl inkârcılara karşı verdiği çetin mücadelesi (Şevkânî, 1414: V/355-358) yer almaktadır. Dolayısıyla inkârcılardan südür eden böylesi davranışların, tanımda ifadesini bulan bir encam ile neticelenmesi muhakkak olmuştur.

Ahiretin çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek gün, yani temsili bir ifadeyle kıyamet karşısında insanların güçlerini kaybedecekleri gün olarak tanımlanan Ahiret (İbn. Atiyye, 2001: V/389), Kıyamet'in oluş hallerinden, Firavunun peygamberi yalanlaması ve O'na karşı çıkması dolayısıyla cezalandırılmasından bahseden ayetlerden sonra, Allah'ın va'dinin mutlaka yerine geleceğinden; binaenaleyh artık dileyenin Rabbine ulaştırarak bir yol tutabileceğini ifade eden (en-Nesefî, 1984:III/558-559) ayetlerden önce gelmektedir. Dolayısıyla tanımın, zulüm yapmanın ve tevhide direnmenin sonucunu ifade eden bağlamla yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçtığı; her kişinin işinin başından aşkın olduğu; kimi yüzlerin ışık saçıp güleç olduğu; kimi yüzlerin ise toza toprağa bürünmüş ve kapkara kesildiğini ve bunların günahkar inkârcılar olduğunu ifade eden Ayet' in (Taberî, 1968: XXIV/233-234) öncesinde, insanın mahiyetine ilişkin hususlar zikredilmiş; Yüce Allah'ın kimi nimetleri hatırlatılmış; neticede Kıyamet gününün nasıl dehşet verici bir gün olduğu ifade edilerek, insanlar böylesi bir gün için hazırlık yapmaya yönlendirilmiştir (Şevkânî, 1414: V/466).

Günahkâr kişinin 'O gün'ün azabı karşısında oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran bütün ailesini ve yeryüzünde kim varsa herkesi fidiye olarak vererek kendisini kurtarmak isteyeceği gün olarak tarif edilen ahiretle ilgili olarak, (Sa'lebî, 2002: X/37-38) cin ve insanlardan arkadaşlarının gözlerinin önünde bulunacak hiçbir mahlukun olmadığından; kişinin babasını, kardeşini, akrabalarını, aşiretini göreceğini, fakat herkesin kendisi ile meşgul olması dolayısıyla bir soru soramayacak, onlarla konuşamayacak olmalarından bahsedilmektedir. İbn Abbas' tan gelen rivayette onların kısa bir süre birbirlerini tanıyacakları; fakat bu süreden sonra artık birbirlerini tanımayacakları ifade edilmiştir (el-Kurtubî, 1408/1988; 18/248). Ayetin öncesinde dostun, dostunun halini soramaz olduğundan (el-Mearic, 70/10); devamında ise alev alev yanan, derileri kavurup soyan bir ateş olan cehennem varlığından; Hak'tan yüz çevirip uzaklaşmak isteyen ve mal toplayıp üstüne oturarak kendine çağırarak Cehennem'in özelliklerinden bahsedilmektedir (İbn. Atiyye, 2001: V/368).

Hakikati üretme noktasında azami gayret gösteren kimlik üzerinden doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği; dolayısıyla içinde ebedî kalacakları; zemininden ırmaklar akan cennetlerin var olduğu; Allah'ın kendilerinden razı olduğu; kendilerinin de O'ndan razı olduğu; bu durumunda büyük bir kurtuluş ve kazanç oluşturduğu hâlin ve durumun var olduğu bir mekan olarak tarif bulan ahiretle doğrulara özel bir müjde verilmektedir. İfadenin mutlak oluşu sebebiyle kastedilen, doğruya kılavuzlanmış ve iman sahibi olanlar, tüm 'doğru'lardır. Böylesi bir doğruluk ahirette kurtuluşun teminatıdır. Doğruların Allah'ın rızasına

nail olmaları ve kendilerinin de O'ndan hoşnut olmaları kuşkusuz O'nun onur verici bir bağıdır (Derveze, 1383: IX/265). Ayetin öncesinde Yüce Allah'ın "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara sen mi 'Allah'ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin' dedin?" şeklindeki sorusu, gerek Hz. Meryem'i teslis inancının bir unsuru haline getiren Hristiyanları ve gerekse Hz. Meryem'in mahiyeti hakkında doğru olmayan Hristiyan kabullerini reddetmeye matuftur. Hz. İsa'nın "Hâşâ! Seni tenzih ederim, hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilemem"(Maide, 5/126) şeklindeki cevabın sorusu, Cenab-ı Allah'ın kavmi tarafından Hz. İsa'ya yapılan iftiranın asılsız ve yaptıkları için çirkin olduğunu açığa çıkarma işlemi içermektedir (İbn. Aşur,Trz: VII/61). Dolayısıyla ayetlerin söz dizimi, mana ve bağlam bütünlüğü arasındaki ilişkinin, mananın kapsadığı alan yani, siyak ve sibak ilişkisi ve bütünlüğü içerisinde ortaya çıkacak bir durum olduğu ifade edilebilir.

Kur'an-ı Kerim'de yapılan tanımlarla ahiretin bu denli vurgulanması, "Müslümanların dünyayı ihmal etmeleri gerektiği neticesini verebilir; fakat Kur'anî öğretinin gereği olarak çıkarılacak gerçek netice, bunun aksini göstermektedir."(Abdelhaleem, 1998: 330). Zira "Ahiret inancı, fertlerin müsbet yönde değişimleri ve onların davranış kalıplarının daha bilinçli oluşmasını derinden etkilemektedir." (Çelik, 1998: 194).

SONUÇ

Kur'an'ın ahiret tanımlarında vasfına yönelik temel olarak vurguladığı hususların, ahiretin vasfına ilişkin olarak iman edenlerin utandırılmadığı; Cenab-ı Hak'ın emrinin şahitler eşliğinde tecelli edecek yer olduğu; Hak'tan uzaklaşmak suretiyle servet biriktirip Din'in emrettiği alanlara gösterdiği kural doğrultusunda harcamayanların cezalandırılacağı; çocukların ak saçlı ihtiyarlara çevrileceği; içerisinde zorlu günlerin olacağı; ayırım günü olacağı; hiç kimsenin bir başkası adına bir şey ödeyemeyeceği; hiç kimseden herhangi bir şefaahat veya fidye kabul edilmeyeceği; hiçbir alışverişin olmayacağı; hiçbir babanın evlâdından fayda göremeyeceği, evlâdın da babasından hiçbir yarar sağlayamayacağı yer olduğunu ifade edebiliriz. Birey davranışlarına yönelik olarak da, O gün hiçbir dostun dostuna faydasının dokunmayacağı; dehşetinden ötürü kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı; günahkar kişinin kendisini kurtarması için oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran bütün ailesini ve yeryüzünde kim varsa herkesi fidye olarak vermek isteyeceği; nice yüzlerin ağarıp nice yüzlerin kararacağı; hiçbir sırrın gizli kalmayacağı; herkese yaptığının karşılığının eksiksiz ödeneceği bir mekan olarak tarif edildiği ayetlerin beyanı olduğunu söyleyebiliriz. Bu tanımların geçtiği ayetlerin bağlamların ise yapılan tanımlarla yakından ilişkili, hatta tanımların içeriğini bağlamların belirlediği ifade edilebilir. Yani yapılan tanımın yer aldığı ayet, bağlamından bağımsız değildir.

Cenab-ı Allah'ın ahiret tanımlarında ifade buyurduğu hususlar genellikle hayatın can alıcı yönleri ile ilgisinden kaynaklanan ihtiyaçları yansıtmaktadır. Bu husus, kimi te'vil kayıtlarının aktarımında da görüleceği gibi, Yüce Allah'ın bunlarla insanın muhtemelen net olmayan kimi bulanık, belki de kimi karanlık yönlerine hitap ederek, insanın bu alanlardaki zaaflarını azaltmadaki etki kuvvetini artırmak; ve bu yolla dinin kendisiyle kurulacak ilişkide kendisini daha diri tutmak isteğine iradesine ve atfedilebilir.

Esasen Kur'an'ın ahiret tanımlarının ahlakî zaftan uzak, buna bağlı ilkesiz davranış sorunundan bağışık kesimin oluşmaması için dini bilinci yüksek birey profili oluşturmayı ve var olan manevi ve ahlakî standartları bulunduğu halden bir üst düzeye yükseltmeyi amaçladığını ve insanın bu amacı elde etme becerisinin sonucuna vurgu yaptığını işaret etmek gerekir. Bireyin dünya serüvenini tanzim ederken bahsi geçen amaçtan yoksunluğun oluşturacağı nâkisanın, karşılaşılmaması muhakkak olacak akibete etkisine dair bir kestirim kabiliyeti bahsettiğini de söyleyebiliriz.

Yapılan tanımlarda dünyanın geçici kimi öğelerine rastlamak da mümkün. Tüm bu tanımlamaların büyük bir sorumluluğu ve dinin özüne ve maksadına dair anlamı ve değeri üretmedeki beceriyi; aynı zamanda bu beceri eşliğinde güçlü bir müteyakkızlığı hatırlattığını da ifade etmek gerekir.

Diğer taraftan toplumsal yaşam bireyin doğal yetişme ortamı olduğundan korku da bu yetişme ortamının gerçek bir parçasıdır. Kur'an'ın ahiret tanımlarında korkunun kitleler üzerinde bir denetim unsuru olarak zikredilmesinin, salt korku psikolojisinin işlendiği merkezi bir tema değil, birey için mümkün ve muhtemel belli kaygıları, dinin bireyden istediklerinin özü ile yüzleşerek bu alandaki korku ve kaygıyı telafi etme amacına müteveccih olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yaslandığı temel kaide ise, bireyin korkulara atıf yaparak kendini koruması mümkün olmayacağından, bunu ortadan kaldırmaya azmeden onurlu dini cesaretin tahkim edilmesiyle, mafiret ve onun zorunlu kıldığı irade ve eylem miktarının artırılması olsa gerektir. Zira Kur'an irade ve eylemden bağımsız olarak, korku ve kaygıyı var edip artıracak bir ceza öngörmemiştir. Aksi durumda bireyde irade ve azme göre oluşacak korku ve umut arasındaki yelpazenin

niteliği, etkinliğini yitirmiş olacaktır. Korkunun ve kaygının abartılması halinde ise belirsiz, hatta tehdit edici bir hal alması muhtemeldir. Korku belirsiz ve/ya muhayyel olduğunda birey açısından tehlikeli sonuçlar doğurması mümkün ve/ya muhtemeldir. Dolayısıyla bu noktada Kur'an'ın talebinin, kuralın gösterdiği şekilde davranış standardını kendisi için değer ve görev kabul eden, ona göre gücü nispetinde davranmayı arzulayan birey/mü'min oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz.

Bir diğer husus da tanımların geçtiği bağlamda en güçlü irtibatın ve vurgunun, bireyin dünyaya ilişkin yapıp etmeleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla dünyadaki yapıp etmelerin mahiyeti tanıklar eşliğinde teşhis edileceğinden, bireyin dünyadaki maddi vâkıalara, olgusal durumlara ve ahlaki olgunluklara yöneliminin, dinin arzusu noktasında hayli açıklayıcı kıvamda olması gerektiği de izahın ötesi durum olarak İlahi hitabın beyânıdır.

Bir oyun, eğlence, gösteriş, insanların aralarında övünme hali, mal ve evlâta bir çokluk yarışından ibaret, sadece aldatici bir yararlanma olarak (el-Hadid, 57/20) tavsif edilen mekan, bu dünyayı izah eden bir tanım olmasına karşın, bu tanıma kıyasla ne olmadığına tanımı olarak ifade edilebilecek ahiretin, insanların uzak geleceğe dair belki de sonuçlarının gerçekleşmesine ömürlerinin yetmeyeceği planlar yapmalarının rasyonel olmayacağına; insanın düşüncesi ile eylemleri arasındaki ilişkileri organize etme düzeyine ulaşma başarısızlıklarına atfedilebilir ayrı bir tanımı olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

- ABDELHALEEM, Muhammed (1998). "Kur'an'da Ahiret - Dünya ve Dünya Hayatı", Çeviren: Şehmus Demir, EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler, Cilt: 1, Sayı: 3, S. 321-333.
- ALICI, Mustafa, (2000). "Şefaat", İstanbul, TDVA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İBN AŞUR, Muhammed Tahir, (1984), *Tefsîru't- Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't- Tunusiyye.
- BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el -Huseyn b. Mes'ûd, (1995). *Meâlimü't-Tenzil*, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l İlmiyye.
- BEYDÂVÎ, Nasruddin Ebu Said Abdullah b.Ömer, (Trz.). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Beyrut: Dersaadet Yayınları.
- DERVEZE, M. İzzet, (1383), *et-Tefsîru'l-hadis*, Kahire: Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye.
- ÇELİK, Ahmet (2001). "Kur'ân'a Göre Ahiret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 16, S. 173-195.
- HÂZİN, Alâuddîn Ali b. Muhammed, (Trz.). *Lubabu't-Te'vil fi Maani't-Tenzil*, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l İlmiyye.
- İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlip, (2001). *El-Muharreru'l-vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l İlmiyye.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, (1388/1961). *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l İlmiyye.
- el-KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, (1408/1988). *el-Câmiu li Ahkami'l- Kur'an*, Beyrut: Daru'l- Kütübî'l- İlmiyye,
- MÂVERDÎ, Ebu'l- Hasen Ali b. Muhammed, (Trz). *en-Nüket ve'l uyyûn*, Beyrut: Daru'l- Kütübî'l- İlmiyye.
- MUKÂTİL b.Süleyman, Ebûl- Hasen Mukâtil b.Süleyman el Ezdî, (Trz.). *Tefsîru Mukâtil b.Süleyman*, nşr. Abdullah Mahmud eş-Şahhâte, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l İlmiyye.
- en-NESEFÎ, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed, (1984), *Tefsîru'n-Nesefî (el-Medârik)*, İstanbul: Dâru Kahraman.
- SA'LEBÎ, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, (2002). *el-Keşf ve'l Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (1414). *Fethu'l -Kadîr*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- et-TABERÎ, Ebu Cafer İbn-i Cerir (1388/1968).Tah., Mahmut ve Ahmet Muhammed Şakir, *Câmiu'l- Beyan an-Te'vili'l- Kur'an*, Mısır: Daru'l Mearif.
- el-VÂHİDÎ, Ali b. Ahmed, (1411/1991). *Esbâbü-Nüzûli'l-Kur'an*, Tah. Kemal B. Zağlol, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ez-ZEMAHŞERÎ, Carullah (Trz.). *el-Keşşâf an Hakikâti't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî.